

Eesti tankivägi

Kuigi Eesti kaitseväge relvaarsenali kuuluvad soomusmasinad, ei ole meie und valvamas ühtegi tanki. Tõsi, ka Eestimaal on tankid olemas, kuid need kas naudivad muretut pensionipõlve muuseumides või seisavad mälestusmärgina postamendil. Ning mõni ehk ootab alles leidjat kas maa all või soosügavustes.

Margus Kruut

Fotod: Margus Kruut, Igor Sedunov, Madis Hint, Filmiarhiiv, Valga muuseum, Võru muuseum, www.punker.turg.pri.ee

Sakslased lisasid trofeetankile oma sümbolika, eestikeelset hüüdlausest, „Nõukogude Eesti eest“ ja venekeelset „За Советскую Estoniju“ püüti maha nühkida. Et sakslased tanki ka tõesti kasutasid, seda tunnistab tankist leitud saksa keelne, kaugest Indiast kirjutav raamat.

Kui palju soomusmasinaid peidab endas Maarjamaa, seda ei tea täpselt keegi. Kuid on teada, et maasse kaevatud tanke kasutati pärast Teist maailmasõda näiteks Tartu Veski territooriumil ankrutena sõjatuules viituvajunud viljahoidla püstitõmbamiseks. Enamik neist kaevati hiljem välja, kuid üks leidis viimase puhkepaiga sealsamas. Praegu asub see tank ühe hiljem ehitatud hoone all. Kuigi juhuslikult tuli maapõuest välja tanki kahur, ei soovi praegune kinnistu omanik sõjamasina kättesaamiseks hoonet lammutama hakata.

Soojärve tank

Ida-Virumaal 2000. aasta septembris 64tonnise buldooseri abil järvepõhjast väljaskutatud T-34/76 oli väga hästi säilinud ning varustatud isegi lahingukomplekti mürskudega. Lahingumoon hävitati, sest „parim enne“ oli juba üle poole sajandi tagasi läbi saanud. See masin on õnneseen, sest tank oleks võinud omaenese mürskude plahvatuse läbi vähemalt kahel korral tükkideks lennata. Esimene kord siis, kui lahingumasin sai ülevalt läbitava tabamuse kupli lael asuva ventilatsiooniva katte kõrvale. Arvatavasti ründelennuki pardakahurist tullistatud väikekalibriiline mürsk või kõrgelt künkalt teele saadetud tankirüsika lõhkekeha

plahvatas masina sisemuses ning rebis komandöri tornilt luugi ning läks õnneks, et tankis olnud mürsutagavara ei detoneerinud.

Leitud T-34/76 näol on tegemist Eesti ainukeses säilinud nõukogude sõjamasinaga, mida Wehrmacht kasutas trofeetankina. Seetõttu olid tornil soomusplaadi esi- ning tagaosale jõustatud Saksa ristid. Lisaks ehivad kuplit nii eesti- kui ka venekeelsest algsest kirjast, mida sakslastel polnud õnnestunud maha nühkida. Tanki järvest välja toonud sõjaajaloo klubi Otsing juhi Igor Sedunovi andmetel tegid trofeemasina uued peremehed tankile minemalennanud luugi asemele uue. Masina järvest väljatõmbamiseks oli see torni küljest kadunud, ent Sedunov leidis luugi järve kaldalt. Kui sakslased taganesid, otsustati tank hävitada. Nimmelt lasti tank järsakust alla järve, aga et asi veelgi kindlam oleks, visati luugist sisse ka nn saksa kaigas (pika varrega käsigranaat). Et sisemuses olevad mürsud kindlasti plahvataksid ja terasmasin tükkideks lendaks, olid mürskustidel kaaned pealt võetud. Kuid tankil vedas järjekordselt, sest granaat kukkus kahe metallist mürskustati vahele ning tankis olnud lahingumoon ei plahvatanudki. Kinni kiilus vaid põhjalune avariiväljapääsu luuk. Välja võib tuua veel ühe vedamise – kui tank

▲ Tank võeti pärast päästmist lahti ja osad puhastati ning värviti. Kord saab see kõik kokku ja käib nagu kellavärv!

► On veel jäänud järeest kättesaadud aare treilerile laadida.

▼ Eesti ainuke teadaolev T-34/76 lahku-
mas soojärve põhjast. Tank oli peidus 9
meetri sügavusel. Masina kohal oli 5
meetrit vett ning 4 meetrit muda.

oleks järve lastud töötava ja kuuma mootoriga, siis rikkunuks külm vesi jõuallika. Seegi kord naeratas roomik-
masinale õnn, sest tank saadeti kalla-
kust alla järve poole vabakäiguga vee-
redes, mille tõttu jäi mootor kahjusta-
mata.

Pärast väljatõmbamist võeti tank
osadeks ning puhastati (vaata TM
11/2003). Kokku panduna saab see
olema Eesti parimas korras tank. Käes-
oleval ajal ootab masin kokkumonteerimist, et võtta sisse auväärne koht

Toilase plaanitavas muuseumis. Kah-
juks peatas viimase arengu majandus-
surutus, mis sundis muuseumile raha
lubanud investoreid paremaid aegu
ootama.

Narva tank-monument

Eesti ainuke allesjäänud tank-monu-
ment asub Narvast Narva-Jõesuusse
viiva tee ääres ning meenutab kohta,
kus 25.–26. juulil 1944 ületasid Leningra-
di rinde väed kindral Fedjuninski juh-
timisel Narva jõe. T-34/85 seisab kõrge

paekivist postamendil ning monu-
menditankile iseloomulikult puudu-
vad sellel mitmed olulised sõlmed ja
detailid. Koht on kujunenud Ida-Viru-
maa, peamiselt Narva vastabiellunute
üheks populaarsemaks peatuspaigaks,
kus ümber kahuritoru sõlmitav
värviline lint on saanud pulmarituaali
üheks osaks. Tänu lintidele näeb sõja-
masin ebaharilikult lustakas välja. Tanki
päritolu kohta liigub kaks vastukäivat
versiooni. Ühtedel andmetel olla tank
1944. aasta pealatlungi ajal Narva jõkke
upunud, sealt hiljem välja tõmmatud,
korda tehtud ning postamendile
pandud. Ent Narva linnamuuseumi
endise direktori Eldar Efendijevi väitel
on tank hoopis 1964. aastal kusagilt
Leningradi sõjaringkonna reservist
toodud ja see pole sõjategevuses üld-
se osalenud, ammugi mitte 1944. aastal
Narva lahingutes. Viimast väidet
kinnitab ka Igor Sedunov. Lisaks teab
mees rääkida, et sellel tankil puudub
mootor, kuid on olemas käigukast.
Mingil ajal olid suhteliselt nõrgalt kinni
keevitatud luugid lahti kangutatud
ning huvilised võisid ka tanki sisemust
uurida. Kuid vandaalide tõrjumiseks
keevitati sissepääsud uuesti kinni.

seumis asuv 1945. aastal valminud
T-34/85. See masin asus nõukogude
ajal Sindi lähedal betoonalusel. Kuigi
Sindi-Lodja postamenditankil puudus
mootor, on Tõrs selle hiljem muretse-
nud ja sõjamasina seadnud sõidukor-
da – tank on osalenud isegi filmivõtte-
tel. Kuid tanki liikuma saada polnud
kerge, sest kinni oli keevitatud kõik,
mida vähegi andis, – nii luugid, kuulipil-
duja alus kui ka roomikud. Ka torni ei
saanud pöörata, sest seegi keevitati
kunagi korpuse külge kinni. Lahti oli
vaid põhja all paiknenud luuk, mille
kaudu pääses Tõrs esimest korda tanki
sisemust uurima. Tõrsi väitel on tema
muuseumis olev tank lahingutes kaks
korda väga valusalt pihta saanud. Seda
tunnistavad keevitusarm korpuse pa-
remlil küljel ning esiosa soomusele li-
satud suhteliselt suur terasplaat. Tõrsi
tanki 38,9liitrine V12-diiselmootor lii-
gutab 32tonnise roomikutel kulgevad
metallist masinat kiirusega kuni 55
km/h. Kütusekulu 180 liitrit sajale kilo-
meetrile ajaks arvatavasti õlgu värista-
ma enamiku praegustest autoomani-
kest. Muide see kulu kehtib maantee-
sõidul. Maastikul, kus toimus põhiline
liikumine, olid kulunumbrid tunduvalt
suuremad. Kütusevarust (540 l) piisas
maanteel umbes 300 km läbimiseks,
lisapaakidega (180 l) kujunes tulemu-
seks 430 km. Maastikul olid vastavad

Juunis 1976 oli Narva mälestusmärgi ümbrus tunduvalt lagedam kui praegu. Torni alumises osas märgatava kühmuna kaugelgele paistev „plaaster“ võib vihjata lahingus saadud valusale haavale. Kuid nii korralikult paigaldati lappe ainult tehases valudefektide (praod, tühikud) katmiseks. Lõplik tõde selguks tanki seest vaadates.

Lagedi tank

Monumenditank oli ka Johannes Tõrsi
loodud Eesti vabadusvõitluse muu-

nähtajad 180 ja 370 km. Sindi-Lodja postamendilt Lagedile viidud T-34/85 on praegu ainuke Eesti liikumisvõimeline tank.

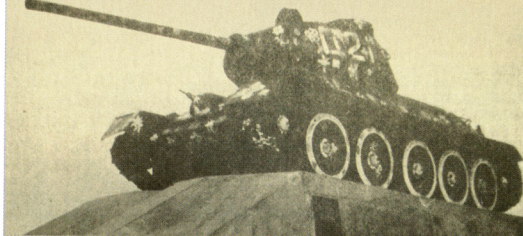
Vissi küla muuseumi tank

Heino Prosti Variku talus asuvas põllutöomasinate muuseumis on auru- rehepeksumasinate ja traktorite kõrval koha leidnud ka üks T-34/85, mis muuseumiomaniku sõnul pääses üle noatera. Ligi 20 aastat tagasi jõudsid meheni kuuldused, et kohe hakatakse varrem Mäksal Emajõe ääres postamendil paiknenud tanki tükkideks lõikama. Kui kohale jõuti, oli kõik vajalik tükeldamiseks juba valmis pandud. Töö oleks võinudki juba käia, aga kiirema tulemuse huvides mindi gaasilõikurile suuremat düüsi tooma. See asjaolu Prosti sõnul selle tanki päästiski, sest ta sai meestega kokkuleppele ja töi masina oma Elva lähedal asuvasse kodutalu muuseumisse. Tanki elulugu on huvitav ja kirjeldamist vääriv – sõjamasin on kohtunud ameeriklastega Elbel, näinud ära sõja lõpu Saksamaal ning pärast seda valvas Elva tankipolgus „suure kodumaa rahu“. Sealt saadeti tank koos teiste selle polgu terasmasinatega 1956. aasta Ungari ülestõusu maha suruma. Elvas aega teeninud tankistidele öeldi, et sõidetakse õppustele. Mihkel Päärde, kunagise Elva laskeposordi baasi direktori andmetel oli tol ajal tankipolgu ülemaks alampolkovniku auastmes Sergei Afanasjev, kes saatis ühes Ungari ümberformeerimise vahejaamas tankieseloni ilma

kütuse ja lahingumoonata ühte kohta ning kütuse ja mürsud hoopis teise kohta. Selle eest oleks mees äärepealt sõjakohtu ehk tribunali alla läinud. Pärast Ungari sündmusi meie loo ühte peategelast enam Elva tankipolku tagasi ei toodud, vaid viidi koos teiste Elva tankidega Kaliningradi. Mihkel Päärde on mees, tänu kellele see sõjamasin Eestimaaale tagasi toodi. Kuna Elva lasketiir oli koht, kus käis külas väga palju sõjaväelasi ning relvakonstruktorid, siis tekkis hulgaliselt huvitavaid tutvusi ja sideid ning Päärde koorus mõte, et võiks teha lahingukultuuri paviljoni, kus oleksid esindatud kõik Eesti Laskurkorpuses kasutuses olnud relvad. Päärde organiseerimisel saadi Kaliningradist T-34/85 tagasi ning ka rasketank JS oleks kohale jõudnud, kui meie tolaeagne ENSV sisseministeerium poleks hakanud asja pidurdama. Eksponaadi taotlemisel oli suureks trumbiks hea ja veenev põhjendus – noorsoo patriootilise kasvatuse vajadusteks elava näite varal (liikuv tanki näol) – ja see avas võimukoridorides uksi lausa võluväl. Aga ministeeriumis hakati kartma, et täiesti töö- ja lahingukorras rasketank võib ebapiisava valve tõttu kõvasti probleeme tekitada ning seetõttu jäigi JS saamata. Kuid T-34/85 oli juba olemas ning seda käis vaatamas ka oma teenimispaika külastama sõitnud Afanasjev ning nühes masina numbrit häätuas üllatunult, et see on ju tema polgu tank.

Kui Päärde lahkus lasketiiru juhi kohalt jäi tank unarusse, sellelt kruviti ma-

1944. aastal ületas Nõukogude armee Mäksa kohal Emajõe ning selle mälestuse pöistamiseks tähistati koht 15. septembril 1984 militaarmonumendiga. Kui Valga lähedal asunud tankimoonut lasti 1990. aasta aprillikuus ohku, siis Mäksa tankil läks tunduvalt paremini, sest sama aasta kevadel piiriduti ainult tanki lillileiseks värvimisega.

Tšeljabinkis tehtud tank on kõvasti reisinud – Saksamaal jõudnud välja Elbe jõeni, siis Elva, edasi Ungari ja Kaliningrad. Lõpuks jõudnud tagasi Elva lähedale Vissi külla, kus ajalooline eksponaat aitab muu hulgas toetada renoveeritavat künäntalolist hoonet, milles hoitakse traktoreid ning suurt hulka auru- ja rehepeksumasinaid.

▲ Vissi küla tank on kõige rahumeelse maailmas, sest tulistab igal aastal ainult linnupoegadega...

◀ Kõik aidad, küünid ja kuurid on traktoreid, auru- ning rehepeksumasinaid triiki täis. Tagaplaanil asuva, poolliljäänud hooneosale katuse peale saamisel pääseks vhma käest hulk ajaloolisi aurumasinaid.

▼ Põllutöomasinate muuseumi ainuke sõjamasina seisukord ei ole kiita, sest sisseimbuva sadevesi ja sellest tootuv roostekoll närib tanki sisemust. Juhi ja kuulipilduri istmete seljatoed on pildi tegemiseks alla lastud.

Kirjad „Noukogude Eesti” maalrid filmivõtete „Surnupealkuu sõdurid” jaoks. Sellise kirjaga tankid jõudsid 1944. aasta septembrikuus Tallinnasse. Sindi-Lagedi T-34/85 kehastas filmis ühte neist tankidest.

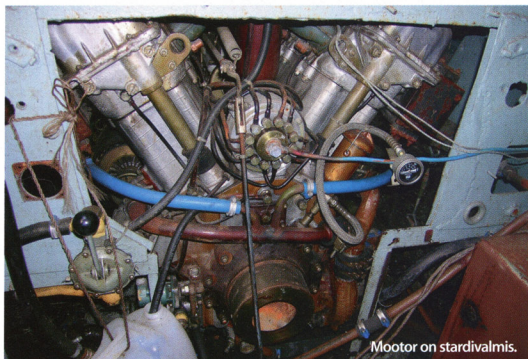
Komandöritorni vaatepilud.

► Juhi iste on asendatud mugavam ja suurema „tooliga” ning selle kõrval paiknenud kuulipilduri iste on eemaldatud. Paremal asuva kuulipildurija muna all on näha parandatud koht, kust mürsk on soomusest läbi tulnud. Kui akul võhm väljas, siis sai ja saab ka praegu tanki käivitada suruõhuga. Fotol olevad balloolid on originaalid.

Mürsuriüld torni tagaosas.

▼ Sindi-Lodja mälestusmärk avati 23. septembril 1969 ning võeti maha 10. oktoobril 1990. Foto on tehtud aprillis 1970. Praegu asub tank Lagedil Johannes Tõrsi muuseumis. Osa noukogude allikaid väidab, et see tank osales 23. septembril 1944. aastal Pärnu „vabastamises”. Kuidas sai see võimalik olla kui tank ehitati alles 1945. aastal?

Mootor on stardivalmis.

▲ Valga esimene postamenditank on esialgses ilus.

◀ Seda tanki ei purustatud Teise maailmasõja lahinguväljal, vaid 1990. aasta aprillikuus Valga lähedal postamendil. Eriti suuri vigastusi tekitati tanki tagaosale, mis deformeerus ja purunes sõjavõrd, et sõjamasin tuli vanarauaks minema vedada.

Valga uue tanki toimine ja vana äraviimine. Uuest kraana otsas rippuvast eksponaadist paremal paistab ohkulasatud tanki torn.

▲ Valga lähedal postamendil purustatud T-34/85 asemele toodud tank asub nüüd Valga isamaalise kasvatuse püsiekspositsioonis.

ha kõikvõimalike detailide ning juba enne Mäksale viimist puudusid paljud vajalikud osad. Sealt Heino Prost selle paljureisinud ja huvitava ajalooa eksponaadid oma sõnul surumastu ära päästiski. Peab veel mainima, et see tank on ikka ühes mürsukindlas õnnesärgis sündinud, sest kuigi ta osales tõsisest lahingutes, ei saanud see ühtegi märkimisväärset tabamust.

Valga tank

22. veebruaril 1978 avati Valga lähedal Tartu maantee ääres Kelli nõukogude tankimontument. T-34/85 paiknes seal postamendil kuni 1990. aasta kevadeni, kuni öö vastu 3. aprilli purustati tank tugevajõulise löhkeainega. Valga isamaalise kasvatuse muuseumi eestvedaja Meelis Kivi ja mitmete teiste asjatundjate arvates oli see intsendist organiseeritud N. Liidu eriteenistuste poolt, tekitamaks pingeid eesti- ja venekeelse elanikkonna vahel. Oli kuidas oli, okupatsiooniar mee sõjaväelased töid kohale uue eksponaadid, mis vastupidiselt eelneva ja praktiliselt sõidukorras tankiga, oli seest täiesti tühjak teatud. See ilma mootori, istmete ja juhtimis-seadmeteta sõjamasin seis postamendil suhteliselt lühikest aega, sest avaliku arvamuse ja Valga maakonna volikogu survel viidi see Metsa tänava sõjaväeossa. Pärast võrvägede lahku-mist pakkus Valga maavalitsus pere-

mehta jäänud tanki piirivalvele, kuid neile polnud tanki vaja. Kuna sealsama lähedal oli Valga liha- ja konser-vitööstus, saadi viimasega kokkulepe-le ja sõjamasin viidi nende õuele. Li-hatööstuse hoo osutus sõjamasinale päästvaks pelgupaigaks. Nimelt hak-kas veidi hiljem tanki endale ihaldam- kaitseväge, et saada polügoonile uu- „kahuriliha“. Valga tank oleks hävitatud samamoodi, kui Võrumaal 1991. aastal postamendilt maha võetud soomusmasin. Selle tanki tee viis Aegviidu polügoonile, kus see purustati täielikult kahuritule sihtmärgina. Ent liha-töösturid oma tanki lõhkumiseks ei andnud. Tank seis aastaid lihatööstu-se õuel, kuni raudmürakast sai Valga isamaalise kasvatuse püsiekspositsioo-ni eksponaat ning nüüd veedab tank Pika ja Kuperjanovi tänava ristmiku ääres asuvas muuseumis turvalist pen-sioonipõlve.

Lõpetuseks

Eesti „tankivägi“ piirub täna niisil mait-nitud monumenti- ja muuseumi-tankidega. Ons meil üldse tankiväge vajat? See on küsimus sõjaväepetside-le, ent mingi kogus verevaid tank peaks kaitseväl kindlasti olema – kas või selleks, et sõdurpoisid sellist soomuselukat ikka tunneksid ja lahingu-väljal tanke kohates hirmuga püssi pöösasse ei viskaks. ☒

Võru-Kose tank-monument oli sõidukorras ja liikus omal jõul ausamba betoonalusele, kus peale sissepääsude kinnikeevitamist tardus mälestusmärgiks. Monument avati 1979. aasta 11. augustil kell 13.00 (vasakpoolsel fotol). See on ainuke tank, mille tänane Eesti kaitseväge on hävitanud – tõi, mitte lahingus, vaid polügoonil.